

A CSÁSZÁRI-KIRÁLYI HADSEREG MAGYAR TÁBORNOKAINAK KUTATÁSÁRÓL (1787–1815)*

Bő egy évtizede kezdődött az Osztrák Állami Levéltár Hadilevéltárában a Habsburg Monarchia katonai elitjének, tábornoki karának a vizsgálatát célzó projekt,¹ amelynek programadó tanulmányában² Michael Hochedlinger a téma addigi feldolgozását – legalábbis az 1500 és 1800 közötti időszak tekintetében – „teljesen elmaradt”-nak nevezte. Minősítése egy évtized múltán is megállja a helyét, annak ellenére, hogy éppen e projekt keretében látott napvilágot Antonio Schmidt-Brentano névjegyzéke az 1618 és 1815 között tábornoki rangot viselt tisztekről.³ A mintegy háromezer tábornok jelentette a projekt alapját, amelyet az ambiciózus tervek szerint rendkívül széleskörű adatok felkutatásával egy nagy létszámú, vegyes összetételű kutatócsoport dolgozott volna fel életrajzi lexikon formájában. Sajnos azonban ezt a rendkívüli eredménnyel kecsegtető tervet nem sikerült realizálni.

A Habsburg Monarchia katonai elitjének, vagyis tábornoki karának kutatása tehát még várat magára. Az említett példából azonban több tanulságot is le lehet szűrni. A háromezer tábornok csaknem három évszázadon átnyúló története még egy jelentős kutatócsoport lehetőségeit is meghaladja, főként, ha az adatgyűjtés túl széles terepen zajlik.

A kutató tábornokok körét tehát szűkebbre kell szabni. Ehhez kézenfekvő megoldás az időkorlátok csökkentése. A francia háborúk korának 23 éve (1792–1815) az ezt megelőző utolsó török háború négy évével (1787–1791⁴) együtt a hadsereg története szempontjából indokolt és optimális időkorlátot képez.⁵ Ez

---

* A tanulmány az NKFIH FK 123779 azonosítójú pályázat keretében készült.

¹ <https://bit.ly/2ztPqdp> (letöltés 2018. aug. 23.).

² *Michael Hochedlinger*: Des Kaisers Generale. Bibliographische und quellenkundliche Anmerkungen zur Erforschung militärischer Eliten in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie. <https://bit.ly/2Ty0LS6> (letöltés 2018. aug. 23. 20.) lásd még *Michael Hochedlinger*: Quellen zum kaiserlichen bzw. k. k. Kriegswesen. In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert)*. Hrsg. Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer. Wien–München 2004. 162–181., illetve *Michael Hochedlinger*: Kleine Quellenkunde zur österreichischen Militärgeschichte 1800–1914. <https://bit.ly/2QahrYz> (letöltés 2018. aug. 23.).

³ *Antonio Schmidt-Brantano*: Kaiserliche und k.k. Generale (1618–1815). <https://bit.ly/2OV4vsY> (letöltés 2018. okt. 20.), illetve *Uő*: Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816–1918. <https://bit.ly/2Tv0W0h> (letöltés 2018. okt. 20.).

⁴ A hadüzenetet hivatalosan csak 1788-ban nyújtották át, de a hadsereg mobilizációja már 1787 őszén, a hadműveletek pedig decemberben elkezdődtek.

⁵ Az egyszerűség és a félreértések elkerülése miatt a továbbiakban az 1787 és 1815 közötti időszakot francia háborúk korának nevezem. Ezzel a szöveg stilisztikai könnyítésén túl szeretném elkerülni a török háború elnevezésből adódó téves asszociációt is.

azonban csak részmegoldás, a csökkentett időtartam nem arányosan csökkenti a tábornokok számát, mivel a nyugalmazott tábornokok gyakran évtizedeket töltöttek el szolgálaton kívül, ráadásul egy részük e rangját csak címként kapta, anélkül, hogy akár egyetlen nap tényleges szolgálatot teljesített volna. Kézenfekvő tehát az adott időszakban valódi szolgálatot nem viselt tábornokok kiszűrése. Mert hogyan tekinthetnénk a Habsburg Monarchia katonai elitjébe tartozónak azokat a francia tábornokokat, akik 1793-ban Charles François Dumouriez vezetésével dezertáltak, a Habsburg uralkodó pedig nyugalmazott tábornoki címet – és kegydíjként ezzel járó fizetést – adományozott nekik? Hozzájuk hasonlóképpen vélekedhetünk azokról az itáliai tábornokokról, akik egészen 1814-ig az osztrákok ellen harcoltak, majd az Itáliai Királyság feloszlásakor I. Ferencről nyugalmazott tábornoki címet és fizetést kaptak. De az uralkodóház összes férfitagja is viselt katonai rangot, közülük azonban korántsem mindenki teljesített szolgálatot. Ugyanígy a nyugdíjazáskor (vagy esetleg azt követően) címzetes (*ad honores, titulär*) tábornoki rangot kapott ezredeseket sem tekinthetjük a felső katonai elit tagjának, ha tábornokként valójában egyetlen napot sem szolgáltak.

A másik fontos tanulság, hogy a vizsgálandó adatok körét jól kell kiválasztani. Ehhez azonban pontosan meg kell fogalmazni a kutatás célját. A tábornoki kar olyannyira szerteágazóan összetett – tagjainak születési helye Martinique-tól Oroszorszáig szóródik –, hogy lehetetlen a minden részletre kiterjedő életrajzi adathalmaz összegyűjtése akár még néhány tucat tábornok esetében is.

Bármennyire szűkítjük is a vizsgálandó tábornokok és adatok körét, az még mindig nehezen belátható mennyiségű kutatómunkát igényel. Célszerű tehát meghatározni néhány alapadatot, amelyet teljes körre vonatkoztatva vizsgálunk, majd egy jellemző tulajdonságot kiválasztva szakaszolni a célként megjelölt csoportot. Ez a jellemző adat – kézenfekvő módon – a honosság, nemzetiség. Ez ugyan anakronisztikusnak tűnhet, hiszen a korszakban kevésbé számított a nemzetiség, sokkal inkább dominált a vallás és az uralkodóhoz való hűség, viszont a többszörösen összetett Habsburg Monarchia egyes területei – a Magyar Szent Korona országai, a Vencel Korona országai, osztrák tartományok, Németalföld, Itália – valós identitást jelentettek, tehát kiváló alapot nyújtanak a vizsgálatra.

A továbbiakban érdemes részletesebben megvizsgálni a korábbi, kifejezetten a Habsburg Monarchia tábornoki karára összpontosító és a francia háborúk bő negyedszázadát magába foglaló kutatásokat, ezek magyar és nemzetközi párhuzamait, majd a tanulságok segítségével pontosan meghatározni az elérendő célt és a vizsgálandó adatok körét. A cél pontos megjelöléséhez elkerülhetetlen a kutatásba bevonandó szakirodalom és források áttekintése is, legalább a legfontosabbak számba vételével.

Előzmények

Az első, számunkra fontos munka a Kriegsarchiv segédleteként nyilvántartott úgynevezett *Generalsbuch*.⁶ A kézzel írott kötet anyagát a Kriegsarchiv munkatársai állították össze feltehetően még 1918 előtt, azonban számos későbbi (részben kézzel beleírt) javítást és újabb adatot is tartalmaz. A kötetben megtalálható a tábornok neve, a tábornokká való előléptetés előtti utolsó szolgálati helye, valamint az egyes tábornoki előléptetései, vörössel pedig az esetleg ettől eltérő rangnapok. Fontos jellemzője, hogy a névalak a forrásokban leggyakrabban előforduló alakban található meg benne, ami esetenként még keresztnevet sem tartalmaz. A nevet gyakran javították, kiegészítették, illetve néha beírták a születési, sokkal gyakrabban a halálzási dátumot is. Ritkán egyéb adatok is szerepelnek a megjegyzések oszlopában (kilépés, nyugdíjazás stb.). A *Generalsbuch* adatai nagyrészt megbízhatóak, ugyanakkor a benne található személyek azonosítása nem problémamentes. Előfordulnak tévedések, ugyanolyan vezetéknévű tábornokok adatai keveredhetnek (így például Palásty Ferenc és Mihály), elírások, következetlenségek, illetve korántsem teljes adatsorok nehezítik a használatát.

A lista a nevek szerint ábécébe rendezett, az egyes kezdőbetűkön belül a sorrend az első tábornoki rang elérésének időpontja szerint alakul.

A *Generalsbuch* keletkezéstörténetéről nincsenek adataink, feltehetően többen dolgoztak rajta hosszabb időn keresztül. Nem ismerjük a pontos forrásbázisát sem, inkább néhány fontos forrás adatainak hiányát fedezhetjük fel.⁷ Nem találok viszont hiányzó tábornokkal a francia háborúk időszakát tekintve. A *Generalsbuch* összeállítói teljességre törekedtek, és a 16. század még korántsem megszilárdult vezényleti viszonyai és tábornoki rangjai mellett is megpróbálkoztak a tábornokok összegyűjtésével,⁸ s már 1501-ből hoznak adatot. Összességében számunkra a *Generalsbuch* rendkívül fontos és nélkülözhetetlen forrás, minden benne rejlő adat segítséget és alapot jelent a tábornokok azonosítására, előmenetelük meghatározására. Különösen a tábornoki szolgálat előtti pályafutásukra vonatkozó bejegyzés tekinthető kulcsfontosságúnak.

A Kriegsarchivban a két világhéget követően sem szűntek meg a Habsburg Monarchia tábornoki karát illető kutatások. Georg Zivkovic két munkájában is alapművet tisztelhetünk. Az elsőben⁹ összegyűjtötte a hadsereg adminisztrá-

⁶ Verzeichnis der kaiserlichen Generale bis zum Jahre 1815. Alphabetisch ab 1741. Jelzete: Archiv-Behelf 339-3-39. A kutatóteremben található másolat jelzete: Leeseaalbehelf 10/1.

⁷ Biztosan nem használták a Stabsbücher sorozatot.

⁸ A listában megtalálható Dobó István, Jurisics Miklós, Török Ferenc és id. Zrínyi Miklós is.

⁹ *Georg Zivkovic: Alt-Österreichs Heerführer. Stellenbesetzung in Heer, Landwehr u. Kriegsmarine 1541 bis 1918.* Kézirat. H. é. n. [Wien 1976.]

tív és részben hadműveleti vezetésének névsorait, ezeket a pozíciók szerint csoportosítva, kronologikus rendben, év és hónap megjelölésével közli. A másik munkájában¹⁰ rangok szerint a tábornoszernagy/lovassági tábornok szintig lemenően a kinevezés sorrendjében, 1600 és 1918 közötti időhatárokkal közli a tábornokok nevét. Utóbbi munkában a kinevezés napját, rangnapot, a teljes névalakot, a születés és a halálozás évét hozza.

Zivkovic munkái adattárként hasznosíthatók kutatásunkban, ugyanakkor a *Stabsbücher* feldolgozása sok tekintetben pontosabb adatokhoz juttatja a kutatót. A korlátozott célú munka ennek ellenére jól használható a hiányok pótlására, illetve az adatok ellenőrzésére.

Antonio Schmidt-Brentano fentebb említett munkája¹¹ a *Generalsbuch* feldolgozásán alapul. A szerző kezdőévként 1618-at határozta meg. A névlista a rekonstruált nevet, a születési és halálozási dátumot, a tábornoki előléptetés dátumait (rangnappal együtt), valamint több esetben a katonai szolgálat végét (nyugdíjazás, kilépés, kizárás stb.) tartalmazza. Schmidt-Brentano nem tesz mást, mint hogy a *Generalsbuch* adatainak egy részét átveszi, valamint pontosan meghatározza a tábornokok nevét. Utóbbival az a probléma, hogy ez egy rekonstruált név, semmi nem utal arra, hogy a forrásokban és a szakirodalomban milyen név alatt találjuk a tábornokot, így több esetben a pontos azonosítás nehéz. Schmidt-Brentano listája nem váltja ki a *Generalsbuchot* sem, mivel nem tartalmazza a tábornoki szolgálat előtti utolsó állomást, ami a kutatás szempontjából kulcsfontosságú lenne, segítené ugyanis az azonosítást, jelen formájában azonban a karrier kutatásának jelentős részét elfedi. Mindezek ellenére Schmidt-Brentano munkája megkerülhetetlen, mivel tartalmaz olyan adatot, amit a *Generalsbuch* nem, s annak néhány pontatlanságát kiigazítja, illetve a szerző széles körű genealógiai ismereteinek és kutatásának hála, a személyek genealógiai azonosítása, valamint a keresztnevek tisztázása fontos előrelépés a tábornoki kar kutatásában.

Más jellegű Leopold Kudrna és Digby Smith 2008-ban napvilágot látott munkája.¹² Az első és mindezidáig legnépszerűbb, Napóleon korának hadtörténetével foglalkozó weboldalon életrajzi adattárként létező kiváló gyűjtemény azt az ambiciózus célt tűzte ki maga elé, hogy az összes, 1792. január 1. és 1815. december 15. között szolgáló tábornok szócikkét tartalmazza. A tábornokok száma végül 1152 főre duzzadt. A bevezető szerint az életrajzi adattár célja, hogy kiindulási pontot nyújtson a Habsburg Monarchia katonai elitjének további tanulmányozásához.

¹⁰ *Georg Zivkovic*: Die kaiserliche, ab 1806 österreichische, ab 1868 österreichisch-ungarische höhere Generalität und Admiralität 1600 bis 1918. Kézirat. Wien 1985.

¹¹ *Schmidt-Brentano, A.*: Kaiserliche i. m.

¹² *Leopold Kudrna – Digby Smith*: Biographical Dictionary of all Austrian Generals during the French Revolutionary and Napoleonic Wars 1792–1815. <https://bit.ly/2TNo4Hm> (letöltés 2017. okt. 20.)

Az adattár egységes szerkezetű, az alábbi adatokat tartalmazza:

- Azonosító jel, így minden egyes szócikk pontosan hivatkozható.
- Név: több névalakot ad meg, az esetleges rangemelkedések, keresztnév-változatok is szerepelnek.
- Személyes adatok: születési és halálozási hely, időpont.
- Névvariánsok: a vezetéknev forrásokban előforduló alakváltozatai.
- Családi helyzet: kapcsolat más tábornokokkal, tisztekkel, esetleg politikusokkal, illetve a családi állapot, feleség neve, gyermekek.
- Előléptetések: minden fellelhető előléptetés időpontja törzstisztól fölfelé, a tábornoki előléptetés előtti időből is.
- Társadalmi emelkedés: nemesítés, arisztokratává emelés adatai.
- Betöltött funkció: hadseregben, udvarnál, más intézményben, szervezetben.
- Táborigazgató: önálló parancsnokságok, fontosabb egyéb szolgálatok.
- Lovagrendi tagság.
- Kitüntetések belföldön: a Habsburg Monarchia kitüntetései, ezredtulajdonosság, tanácsosi, kamarási tisztség.
- Kitüntetések külföldről: államok szerint rendezve.
- Életrajzi leírás: a tábornok élettörténetének rövid leírása.
- Nyomtatott források.
- Internetes források.

Az adatokat Leopold Kudrna gyűjtötte össze, az életrajzi leírásokat Digby Smith készítette. Az adatbázis elkészítéséhez a szerzők szinte kizárólag nyomtatott vagy internetes, tehát leginkább másodlagos szakirodalmi forrásokat használtak. A használt forrásokról pontos listát találhatunk, a jegyzetelés is teljes körű és megbízható. A vizsgálatba bevont szakirodalom köre rendkívül széles, magába foglalja a szóba jöhető kézikönyvek legfontosabbjait, genealógiákat, a korszak hadtörténeti irodalmát, illetve a császári-királyi ezredekéről szóló szakirodalom, az úgynevezett ezredtörténetek egy részét. A legfontosabb forrás, amelyet Kudrna bevont a feldolgozásába, a nyomtatásban megjelent katonai Schematizmusok 1790-től kiadott sorozata.

Az interneten fellelhető források közül Kudrna gyűjtése alapvetően Schmidt-Brentano listájára támaszkodik, de azt nagyon sok helyen kiegészíti, pontosítja. Fontos, hogy – kifogástalan hivatkozással – használ több kiváló internetes genealógiai oldalt is.

Digby Smith rövid életrajzai a meglévő szakirodalmon alapulnak, ugyanakkor remekül kiegészítik a száraz adatokat.

Kudrna és Smith munkája a legjobban használható a napvilágot látott életrajzi adattárak közül. Az adatolási rendszere logikus, jól felépített, nagyon sok

adatot tartalmaz. Némi túlzással élve lényegében „semmi más” feladata nincsen a további kutatásnak, mint az ő adataik kiegészítése néhány újabb szempont bevonásával. A szerzőpáros hangsúlyozza, hogy munkájukat a további kutatások kiindulási pontjának szánják, de ezt bőven túl is teljesítették. Mivel nem volt céljuk a teljes körű adatgyűjtés, nem is lehet felróni nekik, hogy a vizsgálatba bevont források köre közel sem elégséges, mivel levéltárban fekvő egykorú forrásokat egyáltalán nem használtak. Kudrna és Smith adattára összességében kiváló segítség a francia háborúk korának császári-királyi tábornoki karát kutatók számára.

Mindhárom előzménymunka közös jellemzője, hogy alig foglalkozott a nevek anyanyelvi írásmódjával, de próbálkozásait sem sok siker koronázta. Magyar szempontból különösen fontos ez a kérdés, hiszen a német írásmódú magyar nevek azonosítása több esetben nem egyszerű feladat. A legszembetűnőbb hiba Dévay Pál nevének értelmezése, hiszen mindegyik említett munka Vay de Vaya családnevet ad meg.¹³ A gyakorlati kutatást ez a tényező nagyon megnehezíti, mivel a magyar genealógiai szakirodalomban magyar írásmód szerint találhatóak a nevek.

Végezetül foglalkozni kell a bevezetőben említett – meg nem valósult – monumentális projekttel is, amelynek tématervét Michael Hochedlinger, kiváló osztrák történész készítette el. Hochedlinger úttörő kutatásokat folytat Ausztriában az „új hadtörténetírás” osztrák honosítása érdekében, miközben rámutat a Habsburg Monarchiával kapcsolatos legelterjedtebb sztereotípiára, a békés területi kolosszus és a „Tu, felix Austria, nube” hamisságára.¹⁴ Hangsúlyozza a Habsburg Monarchia katonai jellegét, amelyben egyébként semmiben sem különbözött az akkori európai államoktól. Ezzel önmagában jelentősen felértékeli a hadviselés és a hadsereg szerepét a birodalom történetében. A felértékelés azonban relatív, hiszen ezzel a korábban a történelmi hitelesség sérelmére háttérbe szorított hadügy ismét elfoglalhatja valós helyét a Habsburg Monarchia történetében. Hochedlinger rámutat az osztrák historiográfia azon jelenségére, hogy a második világháború után a Habsburg Monarchia kiegyezés előtti időszaka, illetve a hadtörténet tanulmányozása is háttérbe szorult, így az erről alkotott kép erősen torzult, s jelentős fehér foltok találhatóak benne, különösen hadtörténeti vonatkozásban. Ilyen fehér foltként említi a katonai elit kutatását is.¹⁵

Hochedlinger életrajzi lexikonban gondolkodott, ennek megfelelően jelölte ki a vizsgálandó adatok körét, illetve pontos szerkesztési elveket határozott meg az egyes szócikkek szerkezetének tekintetében is. Csak sajnálni lehet, hogy mintaként nem dolgozott ki legalább egy szócikket, hiszen abból kiderülhetett volna, vajon folyó szöveg vagy adattár lett volna a végeredmény.

¹³ *Schmidt-Brentano, A.*: Kaiserliche i. m. 105.; *Kudrna, L.*: Biographical i. m. V7 azonosító.

¹⁴ *Hochedlinger, M.*: Des Kaisers Generale i. m. 2.

¹⁵ Uo. 2–3.

Hochedlinger az alábbi adatszoportok vizsgálatát határozta meg:¹⁶

- Személyes alapadatok: születés ideje, helye; halál ideje, helye; halálozás oka (különösen a nem természetes halál esetében); temetés helye, síremlék jellemzői (ha elérhető); vallás (ha rekonstruálható).
- Család: a család története; szülők (az életesemények pontos adatai: hely, időpont, házasságkötés ideje); nagyszülők csak akkor, ha jelentősek; testvérek (az életesemények pontos adatai: hely, időpont, legmagasabb tisztség, részletes adatok a testvérekről, feleségükről, férjükről, leszármazottaikról, ha különösen fontos vagy érdekes); családi állapot, feleség pontos éleadatai, családjának története (összefoglalóan, szüleinek éleadatai, legalább év szerinti); leszármazottak (éleladatok, foglalkozás, gyermekek, a család későbbi története), egyéb örökösök; más családokhoz, tábornokokhoz, tisztekhez, híres rokonokhoz fűződő családi kapcsolatok (későbbi korokban is), kivéve a nagy nemesi családokat, ahol számtalan híres családtag lehet.
- Karrier: neveltetés, iskolai képzettség; katonai karrier a lehető legpontosabb adatokkal az előléptetésekről és a parancsnoki beosztásokról (részvétel hadjáratokban, csatákban, parancsnoki posztok mezei seregekben, várparancsnokság, területi parancsnokság, sebesülések, különleges haditettek); nemesítés, társadalmi rangemelkedés; civil karrier és kinevezések (diplomáciai pozíciók, miniszterségek, kamarási, titkos tanácsosi címek stb.); katonai kitüntetések; civil kitüntetések, rendjelek; jelentős birtokok; tagság szervezetekben, klubokban, társaságokban, tudományos megtiszteltetés.
- Dokumentáció: portrék – képi ábrázolások lelőhellyel, könyvillusztrációként; emlékek – szobrok, utcaelnevezések, fegyver- vagy egyenruharészek elnevezése, egyéb tárgyi emlékek; kiadott és kiadatlan írásművek; irathagyaték, családi levéltár tartalmi ismertetéssel – különös tekintettel az életrajzra, családtörténetre, iratok őrzési helye; levéltári és nyomtatott források, irodalom.

Hochedlinger szerkezete minden igényt kielégítően részletes, társadalom- és hadtörténeti vizsgálatra is alkalmas, művelődéstörténeti, művészeti, levéltár-tudományi vonatkozásokat is magába foglaló professzionális munka. Véleményem szerint azonban – éppen a minden részletre kiterjedő aprólékossága miatt – a kivitelezhetetlenség határát súrolja. Valóban örömteli lenne, ha egy helyen megtalálhatnánk egy tábornok teljes pályafutását, családi hátterét, kapcsolati hálóját, képi ábrázolásait, de még iratanyagát is, ám ezen adatok háromezer tábornokra vonatkozó összegyűjtéséhez többtucat történész, hadtörténész, művészettörténész,

¹⁶ Uo. 6–8.

irodalomtörténész, genealógus, levéltáros és muzeológus sokéves, végletekig összehangolt munkájára lenne szükség, ami egyszerűen nem kivitelezhető.

A terv tehát etalonként szolgál, lényegében az összegyűjtendő adatok legszélesebb spektrumát tartalmazza, és teljes mértékben alkalmas a szerző által feltett kérdések megválaszolására.

Az összegyűjtendő adatok szerkezetének bemutatását követően Hochedlinger röviden összefoglalja azokat a forrásmunkákat, illetve levéltári anyagokat, amelyek feldolgozását szükségesnek látja a tábornoki életrajzi lexikon összeállításához.¹⁷ Ez a rendkívül gazdag anyag hatalmas értéket képvisel, hiszen tartalmazza mindazokat a kézikönyveket, életrajzi lexikonokat, részterületi lexikonokat, kiadatlan munkákat, amelyek kézikönyvként használhatók, illetve bemutatja a levéltári fondokat és állagokat, amelyek a kutatást szolgálhatják. Meg sem kísérel azonban számba venni a katonai szakirodalmat, ami érthető, hiszen – főként a 19. század folyamán – annyi hadtörténeti munka keletkezett, hogy ezeket valóban reménytelen még vázlatosan is bemutatni, s változó minőségük ezt nem is indokolná. Mindezekből kitűnik, hogy sajnos nem rendelkezünk a korszak egészére megbízható hadtörténeti – legalább hadműveleti szintű – összefoglalókkal.

Még két összeállítást kell megemlítenünk, amely hasznos adatokat szolgáltat. Az elsőt Jens-Florian Ebert készítette *Die Österreichischen Generale 1792–1815* elnevezéssel.¹⁸ A sokat mondó címmel ellentétben a kötetben nem szerepel az összes tábornok, csupán válogatás. A legismertebb, legtöbbet említett 97 tábornok rövidebb-hosszabb életrajzát hozza, több esetben képpel. A szövegek ismert szakirodalom alapján készültek, ennek ellenére használható, rövid összefoglalók. A másik, hasonló vállalkozás Lars-Holger Thümmeler munkája,¹⁹ amely 54 életrajzot tartalmaz a 18–19. századi osztrák hadtörténetből. Többnyire ő is ismert szakirodalmakból dolgozott, viszont néhány esetben ezeken túlmutató, kevésbé ismert szakirodalmat is használt, ami kiemeli a tengernyi amatőr munka közül.

Magyar és nemzetközi párhuzamok

A Habsburg Monarchia katonai elitjének kutatása korántsem párhuzamok nélküli sem a magyar, sem a nemzetközi szakirodalomban. Érdemes tehát számba venni, hogy milyen munkák születtek a magyar történettudományban a katonai elitekről, illetve nemzetközi szinten a francia háborúk korabeli idegen hadseregek vezénylőiről.

¹⁷ Hochedlinger, M.: Des Kaisers Generale i. m. 11–25.

¹⁸ Jens-Florian Ebert: Die Österreichischen Generale 1792–1815. <https://bit.ly/2OV9U3y> (letöltés 2018. aug. 23.).

¹⁹ Biographien von österreichischen Militärs aus dem 18. Jahrhundert. Biographien von österreichischen Militärs aus dem 19. Jahrhundert. Hrsg. Lars-Holger Thümmeler. (letöltés 2017. okt. 20.)

Magyarországon az első modern, prozopográfiai vizsgálatot is végző kutatás Bona Gábor hatalmas vállalkozása az 1848–1849-es magyar hadsereg tisztikaráról. A szerző három kategóriába sorolva vizsgálja a teljes tisztikart, a legmagasabb elért katonai rang alapján: 1. tábornokok és törzstisztek, 2. századosok, 3. hadnagyok és főhadnagyok. A mintegy 12 ezer személy adatait tartalmazó munka hét kötetet foglal magában, közülük a legmagasabb rangúakat tartalmazó rész már a negyedik kiadást élte meg,²⁰ folyamatosan bővülő és egyre részletesebb tartalommal, illetve hivatkozásokkal. Az adatok főként a szabadságharc időszakára összpontosulnak, de egyre több azt megelőző vagy követő adat is beépült az életrajzokba, ami további elemzési lehetőségeket jelent.

Már az első kiadások rendkívül fontos vizsgálatokat tartalmaztak. Az elemzés első része a tisztikar történetével foglalkozik az események kronologikus rendje szerint. A szerző felismerte és nagyon pontosan, világos szempontok alapján be is mutatja a törzstiszti és tábornoki kar változásának mozgatórugóit, azokat a dilemmákat, amelyek egyéni, csoportos vagy akár állami szinten merültek fel a tisztikarral kapcsolatban. Az elemzés második részében a szerző a tisztikar társadalmi összetételét vizsgálja nemzetiség, társadalmi helyzet és foglalkozás alapján, az egyes csoportokat részletesen is elemzi. Bona Gábor vállalkozásának sok kiadása és egyre bővülő tartalma mutatja, hogy egy ilyen jellegű kutatást nem lehet befejezni, csak időlegesen berekeszteni.

Szakály Sándor az 1938 és 1945 közötti magyar katonai elitet vette górcső alá két kötetében. Az első, 1987-ben megjelent munkájában²¹ az általa pontosan meghatározott, beosztás és rendfokozat által kijelölt elit-fogalom alapján 414 tisztet vizsgált meg több szempontból. Életrajzi vázlatokat nem, csak nevet, legmagasabb rendfokozatot, születési helyet és időpontot, illetve vallást tartalmazó listát közölt. Az elemzés viszont rendkívül részletes, a származás, iskolázottság, katonai pályafutás, a nyilas fordulathoz fűződő viszony, család, vagyon, valamint az 1945 utáni sors szinte minden részletre kiterjedő aspektusai szerint rendszerezett, példaszerű, minden szempontból tanulságos munka.

A 2001-ben megjelent *Lexikon és Adattár*²² több mint félezer szócikkben mutatja be a katonai felső vezetés tagjait és életpályájukat. Ez esetben is jól szerkesztett, feszes ívű belső felépítést figyelhetünk meg. A név (névváltozások rögzítésével), születési és halálozási hely, időpont, apa és anya neve (apa esetében a foglalkozás is), valamint a vallása tartozik a személyes adatok körébe. Ezt követi

²⁰ *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Bp. 1983.; *Uő*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. 4. bővített kiadás. Miskolc 2015.

²¹ *Szakály Sándor*: A magyar katonai elit 1938–1945. Bp. 1987.

²² *Uő*: A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945. *Lexikon és Adattár*. Bp. 2001. (2. jav., kieg. kiadás. Bp. 2003.)

az iskolák teljes listája, majd a nyelvismeret, az ismeret szintjének megadásával. A katonai rendfokozatok külön szakaszt alkotnak, végül az életút vázlatos ismertetése zárja a szócikkeket. Az utóbbi két adatsort lehetőleg napra pontosan rögzíti. Több esetben fotót is közöl. Az életrajzi lexikont egy adattár követi, amelyben a szerző a legfontosabb katonai pozíciók betöltőinek névsorait publikálja.

A kötethez nem készült elemzés, a szerző hangsúlyozottan kézikönyvet alkotott.²³ Hasonlóan jár el a források közlésénél is, hiszen lexikon esetében nem elvárás a pontos forráshivatkozás megadása, így ez esetben is megelégszik a felhasznált forrásokról és irodalomról szóló rövid tájékoztatóval.²⁴ Összességében a Lexikon és Adattár kiválóan használható, módszertanilag is tanulságos, modern munka.

Hasonlóképpen tanulságos a Rákóczi-szabadságharc életrajzi adattárának,²⁵ illetve a tábornokokról és brigadérosokról szóló kötetének²⁶ elemzése. Az előbbit Heckenast Gusztáv hagyatékából saját kutatásaival kiegészítve Mészáros Kálmán rendezte sajtó alá, az utóbbi teljes egészében Mészáros munkája.

Heckenast Gusztáv több előtanulmányban foglalkozott az adattár tematikájával, szerkezetével, ami Mészáros Kálmán munkája nyomán vált véglegessé. Az adatsor mintaszerűen szerkesztett, részletesen kitér a személy nevére, névvariánsaira, vallására, házasságkötésre, családi kapcsolataira, egészen a feleség szüleinek szintjéig. Ezt követi időrendben az életpálya részletes adatsora a születéssel, iskolákkal, beosztásokkal, rangokkal, tisztségekkel, végül a halálozás dátumával. Az adattárban minden egyes adatot külön hivatkozással látott el a szerző. A felbecsülhetetlen értékű adattár – a benne rejlő tartalmi értékén túl – munkám módszertani megalapozásában kiemelt helyen szerepel, hiszen magam is e két szerzőhöz hasonló problémákkal szembesültem.

Mészáros Kálmán önálló kötete II. Rákóczi Ferenc tábornokait és brigadérosait, tehát a kuruc hadsereg, egyben Rákóczi államának katonai elitjét vizsgálja. Ez a munka más felépítésű, mint a fenti adattár. A 63 katonai vezető életrajzi adatait tartalmazó kötet az egyszerűsített névalakot, a születési és halálozási adatokat, valamint a katonai pályafutásra koncentráló, folyó szöveges leírást tartalmazza, majd Heckenast munkájához irányítja az olvasót részletesebb adatokért. A kötetnek azonban csak kisebb részét teszi ki az adattár, a hangsúly a kuruc hadsereg vezetésének történetén, egyenesen az archontológiai kérdéseken van. Ez érthető, hiszen a 18. század elején még nem rögzültek a katonai rangok és funkciók,

²³ Szakály S.: A magyar katonai felső vezetés i. m. 7.

²⁴ Uo. 11–13.

²⁵ Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., előszó Mészáros Kálmán. Bp. 2005.

²⁶ Mészáros Kálmán: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája, 1703–1711. H. n. [Bp.] 2006.

illetve ezek részben eltértek a később rögzültektől, érzékelhetően francia hatásra. A kuruc állam működése szempontjából fontos megérteni a hadsereg vezetésének rendszerét, logikáját, motivációit. A könyvet a kuruc katonai felsővezetők előléptetéseire vonatkozó okmánytár zárja.

Az 1848-tól 1914-ig terjedő időszak tisztikaráról Deák István és Hajdu Tibor adott közre egy-egy fontos kötetet. Deák István az összmonarchiát,²⁷ Hajdu Tibor viszont a horvát területek nélküli Magyarországot²⁸ vizsgálta. A széles forrásbázisra, kiterjedt forráskutatásra, illetve a korban már nyomtatásban megjelent statisztikai adatokra támaszkodva széles spektrumban vizsgálják a hadsereg tisztikarának és a birodalom társadalmának kapcsolatrendszerét. A két munka közös jellemzője, hogy nem a katonaság, hanem a társadalom szemszögéből közelít a kérdéshez, szerzőik érdekes és példaértékű módszereket használva pontos, aprólékos módon fejtik ki a kutatások eredményét.²⁹

Balla Tibor nagyléptékű vállalkozása az első világháború osztrák–magyar tábornoki karát vizsgálja. Az eddig napvilágot látott kötet³⁰ a tábornoki kar legfelsőbb elitjével, az öt tábornoki rendfokozat közül a három legmagasabbal (tábornagy, vezérezredes, illetve a fegyvernemenként eltérő nevű, de azonos szintű gyalogsági, lovassági tábornok, táborszernagy) foglalkozik. Vizsgálati idejének a Nagy Háborút választó elemzés 178 fő életrajzi adatait tartalmazza. A kutatás tovább folyik az altábornagyok és a vezérőrnagyok szintjén.

Balla Tibor széles nemzetközi szakirodalmi ismereteire alapozva végezte el munkáját. Rendkívül alaposan szerkesztette meg a vizsgálandó adatok körét, amelyeket adattárszerűen közöl. Figyel a magyar név, illetve a katonai adminisztrációban használt németesített névalak közötti különbségekre, feltárja a társadalmi hátteret, képzettséget, nyelvismeretet, katonai előmenetelt, beosztásokat, írásműveiket, illetve rendkívül alapos forráslistát és lehetőleg fényképet is közöl. A szerző példaértékű munkát végzett, és a nemzetközi történetírás élvonalába

²⁷ *Deák István*: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918. Bp. 1993.

²⁸ *Hajdu Tibor*: Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei. Bp. 1999.

²⁹ Nagyon óvatosan kell kezelniünk Hajdu Tibor 1850 előtti időszakra vonatkozó adatait, mivel maga is kijelenti, hogy az „1815 és 1847 közti időszakra nem rendelkezünk összefoglaló adatokkal”. Lásd *Hajdu T.*: Tisztikar i. m. 43., a hiányzó adatokat rövid esettanulmányok alapján vázolja fel. Egyetlen példa: az 1837-es Schematismusra vonatkozó adatai tévesek. A 17 aktív tábornagy valójában táborszernagyot és lovassági tábornokot jelent, akik közül kettő tekinthető magyarnak (Splényi és Klebelsberg), a 91 altábornagy között viszont nyolc helyett legalább 14 magyarral találkozunk (Vécsey, Martonitz, Vlascits, Cholllich, Bakonyi, Geramb, Mihalievits, Récsy, Zichy Ferdinánd, Tazza, Zichy-Ferraris Ferenc, Rukavina, Wöber). Lásd *Hajdu T.*: Tisztikar i. m. 46. Ennek alapján Hajdu következtetéseit is némileg módosítanunk kell.

³⁰ *Balla Tibor*: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok. Bp. 2010.

tartozó kötetet bocsátott közre. Nem csupán tartalma és ismeretanyaga értékes, a fenti munkákhoz hasonlóan módszertanilag is jelentős tanulságokat hordoz, s követendő példaként áll minden hasonló jellegű vállalkozás számára.

A legújabb, katonai felsővezetést feldolgozó munka Kiss Gábor tollából született, a dualizmus kori honvédség tábornokait mutatja be.³¹ A kötet törzsét a 185 tábornoki életrajz jelenti, amelyek kiválóan szerkesztettek, egységes, pontos adatokat tartalmaznak. A szerző a személyes és családi, az iskolai, a katonai pályafutásra, hadjáratokra, kitüntetésekre és beosztásaira vonatkozó adatokat hozza – lehetőség szerint fotóval együtt. Az összegyűjtött adatokat típusonként, összefüggésekre rámutatva részletesen elemzi, valamint mellékletben a honvédség legfontosabb szervezeti kérdéseit, a területi beosztást is közli két érdekes, hangulatfestő panaszos levéllel együtt.

Kiss Gábor kötete a magyar és nemzetközi előzmények tapasztalatát hasznosítva, széles szakirodalmi és forrásbázisra építő mű, s egyben iránymutatója is a hasonló vállalkozásoknak.

A magyar történeti kutatás több évtizedes szünetet követően az 1980-as évektől kezdte ismét vizsgálni kezdte a francia háborúk korának katonai vonatkozásait.³² Zachar József programadó munkájában³³ kísérletet tett a 18. századi császári-királyi hadsereg magyar tábornoki karának³⁴ összeállítására. A listán lévő katonák jelentős számban harcoltak a francia háborúban is. Zachar munkájának kiemelkedő értéke, hogy több ismert tábornok esetében mutatta ki a magyar származást, amely eddig rejtve maradt a kutatás előtt, vagy nem kapott figyelmet. A szerzőt talán éppen a Kriegsarchiv nagy tábornoki projektje tartotta vissza attól, hogy részletesebben megvizsgálja a kérdést, mindenesetre az alapokat a 18. századi magyar tábornoki kar fölmérésében lefektette.

Az elmúlt néhány évben a francia háborúk törzstiszti karát illetően Réfi Attila végzett úttörőjellegű kutatást a lovasság törzstiszteinek vizsgálatával.³⁵ Ez is elitkutatásnak tekinthető, mivel a törzstisztek aránya meg sem közelíti a teljes állomány egy százalékát. A szerző teljes körű vizsgálatra törekszik, a lovasság csapatnemei szerint haladva. A huszártörzstisztekről szóló, már kiadott kötet 282,

³¹ Kiss Gábor: *Tábornokok a Magyar Királyi Honvédségben 1768–1814*. Bp. 2016.

³² A legutóbbi időig a kutatások eredményeinek összefoglalásához, bibliográfiájához lásd *Vizi László Tamás*: *Magyarország és a francia háborúk*. In: *Franciák Magyarországon, 1809*. Konferencia II. Szerk. Bana József – Katona Csaba. Bp.–Győr 2012. 261–277.; *Uő*: „Kövesd példájokat vitéz eleidnek...” A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye szerepére. Székesfehérvár 2014.

³³ *Zachar József*: *Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792*. Bp. 2004.

³⁴ *Uo.* 279–295.

³⁵ *Réfi Attila*: *A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815)*. Bp.–Sárvár 2014.; *Uő*: *A császári-királyi ulánusezredek törzstisztejei a francia háborúk idején (1792–1815)*. Életrajzi lexikon. Pápa 2014.; *Uő*: *Császári-királyi karabélyos és vértés törzstisztek a francia háborúk idején (1792–1815)*. Életrajzi lexikon I. Pápa 2015.

az ulánusokról szóló 84, a vértesekről és karabélyosokról szóló első kötet 80 fő adatait tartalmazza (néhány átfedéssel). A vizsgált adatok köre Réfinél is remekül felépített, egységes szerkezetű, társadalom- és hadtörténeti elemzésre kiválóan alkalmas. Eredményeit folyó szöveggént közli. A huszárok esetében a szerző el is végezte ezeket az elemzéseket, a vértések, karabélyosok és ulánusok esetében még nem. A huszártörzstiszteknél kapott adatok a tábornoki kar esetében kiváló összehasonlító vizsgálatra adnak alkalmat. A széles forrásbázisra és szakirodalomra támaszkodó vizsgálat jelen szempontból azért is fontos, mert a vizsgált mintegy 400 törzstiszt nagy része elérte a tábornoki rangot, így nem csupán korszerű módszerekkel feltárt adatok állnak rendelkezésre, hanem a forrásbázis jelentős része már a kutatói tapasztalat tárgya, ami a forrásfeltárás egy részét megkönnyíti.

Réfi Attila munkája elsőrangú adatokat szolgáltat a tábornoki vizsgálatokhoz, az összehasonlító elemzéshez, és egyben módszertanilag fontos.

Áttérve a nemzetközi történettudományi eredményekre, az első fontos munka Georges Six 1934-ben megjelent, kétkötetes életrajzi lexikona,³⁶ amely a francia forradalom és a napóleoni császárság tábornokait és admirálisait veszi számba a teljesség igényével. A klasszikus életrajzi lexikon formájában megírt, rendkívül értékes munka közli a tábornokok születési és halálozási helyét, időpontját, kitér a családra, részletezi a katonai pályafutást, előléptetéseket, kiemelkedő haditetteket, kitüntetéseket. Nem találhatunk sem társadalom-, sem hadtörténeti elemzést az adatokhoz kapcsolódóan, de ez egy 1934-ben megjelent könyv esetében nem is várható el. Six munkája azonban már messze túllépett a korábbi lexikonok színvonalán, adataiban egységes szerkezetű, így már alkalmas lehetne az elemzések elvégzésére. Forrásait sem közli részletesen, viszont adatai kiállták az idő próbáját, így teljes mértékben hitelesnek tekinthetők.

Kurt von Priesdorff monumentális, tíz kötetre rúgó munkájában vizsgálta Poroszország tábornoki karát a kezdetektől 1867-ig.³⁷ A német történelemvészterhes időszakában napvilágot munka ideológiai befolyásoltságtól sajnos nem mentes, mindezek mellett akkoriban meglepően korszerűnek számító, egységes elvek alapján felépülő, hihetetlenül adatgazdag alkotás. Egy rövid, általános bevezetőt követően tíz részre tagolva hozza a tábornoki életrajzokat. Az egyes részek (korszakok, *Teil* elnevezéssel) nem illeszkednek a kötetekhez, hivatalos kötetszámozás sincs. Minden korszak kapott egy általános bevezetőt, amelyben a korszak hadművészetének, illetve a porosz hadsereg történetének hátterét rajzolta meg a szerző.

³⁶ *Georges Six*: Dictionnaire biographique des généraux et amiraux français de la Révolution et de l'Empire: 1792–1814. Paris 1934.

³⁷ *Kurt von Priesdorff*: Soldatisches Führertum I–X. Teil. Hamburg 1937–1942.

Az általunk tárgyalt időszak a második, harmadik és negyedik kötetben található. A 4. rész II. Frigyes 1786-os halálától 1797-ig, az 5. rész 1798-tól az 1806-os összeomlásig, a 6. rész 1807-től és 1812-ig, a 7. rész 1813-tól és 1820-ig tart. A sorszámozott szócikkek tartalmazzák a nevet, a személyi (születési hely, idő, szülők neve, születési és halálozási helye, ideje, foglalkozása), illetve a pályafutásra vonatkozó részletes adatokat (napra pontos kinevezések, hadjáratok, csaták), a halál helyét, időpontját, a család (feleség, gyerekek) adatait, végül közlik a tábornok irathagyatékára vonatkozó adatot. Az adattárhoz sok esetben egy nagyon változó hosszúságú szöveges életrajz kapcsolódik. A szerző lehetőleg képet is közöl.

Priesdorff munkája szerkezetében példát mutat a korszerű életrajzi adattárak készítői számára. Azt már csak sajnálni lehet, hogy a hatalmas összegyűjtött adatmennyiséget meg sem próbálja társadalomtörténeti szempontból feldolgozni, csupán a katonai vonatkozások bemutatására szorítkozott. Ennek ellenére az általa kidolgozott szerkezet messzemenőkig alkalmas arra, hogy a legalapvetőbb társadalomtörténeti vizsgálatot elvégezzük, így Priesdorff kézikönyve fontos példaként szolgál a későbbi kutatások számára.

Az orosz tisztikarról kiváló modern feldolgozással rendelkezünk Alexander Mikaberidze tollából.³⁸ A vaskos kötet 758 orosz tiszt életrajzát tartalmazza egy rendkívül részletes és érdekes elemzéssel. A vizsgálandók körét nem határozza meg pontosabban, így azt sem tudjuk meg, hogy miért éppen azt a 758 tisztest vizsgálta a szerző. Az életrajzi adatok terjedelme rendkívül változó, egyetlen rövid bekezdéstől több oldalig terjed. A személyi adatok mindössze a születési és halálozási időre terjednek ki, de gyakran ezek is hiányoznak. A szöveges életrajz a katonai szolgálatra összpontosít, a tábornoki előléptetés előtti időszakot tekintve vázlatos. A tábornoki előléptetéseket napra pontosan megadja, a szolgálati helyet azonban gyakran csak nagyvonalakban (például „1812-ben a Dunai hadseregben szolgált”³⁹), nem tér ki a hátországi, illetve békebeli szolgálatra sem. Közli viszont a kitüntetéseket, sebesüléseket, illetve a legfontosabb csatákat. Az elemző rész Mikaberidze munkájának különlegesen tanulságos része. Megjelenik benne a nemzetiségi megoszlás, társadalmi státusz, a hadseregbe kerülés mikéntje, képzettség (írni-olvasni tudás), katonai pályafutás elemzése.

A kötet nem tartalmaz részletes forráshivatkozásokat az egyes szócikkek esetében, forrásait a kötet végén sorolja fel. Az elemzések esetében szinte sohasem közli, hogy adatai teljes feldolgozáson vagy csak mintán alapulnak-e. Ez elsősorban abból adódik, hogy a szerző a szorosán vett tudományosság helyett inkább az olvasmányosságra,

³⁸ *Alexander Mikaberidze: The Russian Officer Corps of the Revolutionary and Napoleonic Wars 1792–1815. New York 2005.*

³⁹ Uo. 366.

közérthetőségre törekedett, amivel illeszkedik az angolszász trendbe, ám adatainak tudományos alátámasztottsága e kötet alapján korántsem tekinthető teljesnek. Mindemelllett Mikaberidze könyve hiánypótló jellegű, és különösen az elemzés tekintetében fontos referenciaként szolgál a további kutatás számára.

A legkevésbé kiforrott, kezdő lépésnek szánt munkát Ron McGuigan készítette a francia háborúk angol tábornokairól.⁴⁰ A lista 259 tisztből áll, a szerző szerint sem teljes, illetve szerepeltet néhány olyan tisztet is, aki nem érte el a tábornoki rangot, de fontos pozíciót töltött be. A szócikkek tartalmazzák a nevet (olykor névvariánst), a születési és halálozási időpontot, az elért katonai rangokat év szerint, a szolgálati adatokat, valamint az ezredparancsnokságokat. Kitér a főrendi információkra, kapcsolatokra, közli a brit kitüntetésekkel. A munka szakirodalmat, illetve korabeli sajtót használ, levéltári forrásokat nem hasznosít, egyedi hivatkozásokat sem tartalmaz. McGuigan adattára korlátozott célt tűzött maga elé, kevés adatot vizsgál, viszont még ebben a formájában is informatív.

Kissé talán meglepő módon a legjobban feldolgozott és jelen kutatás szempontjából legjobban hasznosítható eredmények egy német középhatalomról, Bajorországról születtek. Uta Lerche⁴¹ és Tobias Friedrich Kroeger doktori értekezései – utóbbi könyv formájában⁴² is megjelent – tematika, módszertan, tartalom és olvashatósság szempontjából is példaértékű munkák.

Lerche értekezése egy hatalmas adatbázisra építő, minden lehetséges szempontot integráló alkotás. A függelékben közölt tábornoki életrajzokban részletesen vizsgálja a személyek családi és társadalmi hátterét, kapcsolatrendszerét egy rövid családtörténet – egészen a nagyszülőikig, illetve a feleség szüleiig nyúló adatolás – formájában, valamint a testvérek, gyermekek katonai szolgálatát és kapcsolatait. Ezt követi a katonai szolgálat vázlatos ismertetése, az elnyert katonai kitüntetések felsorolása. Az utolsó pontban (Egyéb) polgári beosztásokat, illetve bármilyen fontos további adatot sorol. Különösen érdekesek a szabadkőművességgel kapcsolatos adatok. Lerche társadalomtörténeti elemzései rendkívül pontosak és példaértékűek.

Kroeger a teljes bajor tisztikart vizsgálja egy szűkebb időintervallumban. Munkájának módszertana némileg eltér Lercheétől, mivel sokkal inkább érezni rajta az angolszász iskola hatását. Elemzése olvasható, szemléletes, ugyanakkor jól követhető, kiváló stilisztikai munka.

⁴⁰ *Ron McGuigan: British Generals of the Napoleonic Wars 1793–1815.* <https://bit.ly/2QaBRJ7> (letöltés 2018. okt. 20.).

⁴¹ *Uta Lerche: Frühneuzeitlicher Staat und militärische Führung. Die pfalzbayerische Generalität unter Karl Theodor und Max IV. (I.) Joseph 1778–1815.* Doktori (PhD) értekezés. Regensburg 2013.

⁴² *Tobias Friedrich Kroeger: Zwischen eigenstaatlicher Souveränität und napoleonischem Imperialismus. Das bayerische Offizierskorps 1799–1815.* München 2013.

A magyar és nemzetközi kitekintés a módszertani kérdések pontos meghatározásában és eldöntésében elengedhetetlen. Az említett művek alapján mérlegelhető a vizsgálandó, közreadandó adatok köre, ezek mélysége. Nézzünk ezekre néhány példát!

A név írásának problémája a 19. század második feléig komoly, megoldandó feladata az adattár összeállításának. A még nem teljesen rögzült írásmódú családnevek, a több keresztnév, a tisztségekhez kapcsolódó név miatt a személyek azonosítása nehéz, így számunkra is elengedhetetlen a névalakok összegyűjtése. A soknemzetiségű birodalom katonai elitjében is tükröződik a nemzetiségek sokfélesége, miközben a Habsburg Monarchia katonai ügyeit német nyelven intézték. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a tábornokok nemzeti identitásukat vagy saját nyelvüket elvesztették volna, így indokolt a tábornok nemzetiségének nyelvén közölni a névalakot. Ezt azonban csak a megjelenő kötet anyanyelvén látom valóban indokoltnak, mivel ez elsősorban az adott nyelvű szakirodalom és források értelmezéséhez szükséges, összességében azonban túlterhelné a kötetet az összes nemzetiségi variáns közlése.

Az iskolázottság felmérése különösen nagy nehézségekbe ütközik. Az elmúlt években több adatbázis és feldolgozás látott napvilágot, viszont ezek többsége az egyetemi szintre összpontosít, így ugyancsak távolinak tűnik, hogy rendszeres kutatásokat lehessen végezni egy ekkora, heterogén tömeggel kapcsolatban. A forrásadottságok sem segítik az iskolázottság felmérését. Ennek alapján egyelőre le kell mondanunk a tábornoki kar polgári iskolázottságának adatairól, hiszen rendkívül töredékes képet lehetne csak alkotni a kérdésről. A katonai iskolákat viszont feltétlenül be kell emelni a vizsgálódás körébe, részben a témából adódóan, másrészt azért, mert a három katonai nevelő intézmény növendékeiről megbízható hallgatói lista és rövid, olykor rendkívül hiányos életrajz készült.

Hasonló problémával állunk szemben a kitüntetések tekintetében is. Itt viszont a nyomtatásban megjelent katonai sematizmusok, különösen a korszak végén, nagy hangsúlyt fektettek a kitüntetések közlésére. Mivel a korszak elején nagyságrenddel kisebb kitüntetést osztottak ki, az adatok döntő, elemzésre már lehetőséget adó hányadát össze lehet gyűjteni.

A pályafutás és a viselt beosztások kronologikus közlése nagyban hozzájárul az egész életrajz jó áttekintéséhez, azonban az elért tisztségeket, rangokat ki kell ebből emelni, mert a 18. század utolsó harmadára már rögzült katonai rangok beépítése túlterhelné a szöveget. A kronologikus rendet még hadjáratí évenként sem érdemes különválasztani, célszerűbb háborúk szerint csoportosítani.

Különféle példákat látunk a források hivatkozására. A spektrum széles, egészen a minden egyes adatot jegyzetelőtől a csak átfogó forrásbázist közlő munkáig.

Ezeket elemezve, illetve a rendelkezésre álló forrásbázist és szakirodalmat felmérve lehetségesnek és szükségesnek látom minden tábornokra nézve egyedileg elkészíteni a források jegyzékét, pontos hivatkozásokkal együtt. Egyes adatokra csak akkor kell külön hivatkozni, ha a szakirodalomban jellemzően tévesen szerepel.

Az összehasonlító elemzés módszere az elitek kutatásában különösen nagy jelentőségű és szemléletes eredményeket hozhat, viszont ahhoz még nem rendelkezünk elegendő hozadékkal, hogy az összehasonlító vizsgálat nagy előnyei kidomboríthatók legyenek, így egyelőre meg kell elégednünk részeredményekkel. Az összehasonlító elemzéshez horizontális és vertikális virtuális térben is sokkal több adatra lenne szükség. Tehát mind a császári-királyi (előbb császári, később császári és királyi) hadsereg más korszakainak tábornoki, mind a francia háborúk kora teljes törzstiszti karának vizsgálatára szükség lenne egy nagyobb léptékű történelmi paletta megrajzolásához. Ezzel rávilágíthatnánk a tábornoki kar összetételének időbeli, társadalmi vetületű változásaira a 17. századi zsoldosvezérektől a 18. századi felsőbb arisztokrácián át egészen a birodalmi szemléletű, de eredetében már korántsem csak a társadalom felsőbb rétegeiből származó, a dualista korszakot jellemző tábornoki karig. Érdekes lehet a tábornokok vallási, életkor szerinti, illetve a beosztásokat elemző vizsgálata mellett sok egyéb aspektus is.

A Habsburg Monarchia hadseregének vizsgálatán túl kézenfekvő lehetőség annak összehasonlító vizsgálata is más európai államok hadseregeivel. A hadseregek karaktere mellett jól kimutatható lenne ebből a birodalom katonai (és részben politikai) vezetésének a hadsereghez, illetve a birodalmak lakosságához, társadalmához való viszonya, felvázolva az eltérő modelleket. A hasonlóságok felderítése jelentős új eredményeket hozhatna egyetemes történelmi szempontból is, de az egyes államok jellemzése is sokkal szélesebb, rendszerezőbb keretben kaphatna.

A francia háborúk korabeli császári-királyi hadsereg tábornoki karának kutatását a fenti szempontok szerint alaposan megfontolt és pontosan leírt szempontrendszer alapján kell vizsgálni. Illeszkedni kell a korábbi vizsgálatok szempontjaihoz, de a korszakra és a hadseregére jellemző tulajdonságok megjelenítésének is lehetőséget kell adni.

Hasonló szemléletű párhuzamos kutatási eredmények hiányában egyelőre ezek a vizsgálatok csak a császári-királyi hadseregére korlátozódnak, de remélhetőleg a jövőben a porosz, orosz, angol tábornoki kar mellett kisebb államok, területi egységek tekintetében is elvégezhetőek lesznek. Az eredmények segítségével a korszak államainak és társadalmainak fontos karakterisztikájával gazdagodhat majd a történettudomány.

A források

Szakirodalom

A téma szakirodalma meglehetősen gazdag, ezért itt csak a legfontosabbakat emelhetjük ki, így ízelítőt nyújthatunk abból a könyvtári irodalomból, ami a kutatáshoz használható. Sorra vesszük azokat a specifikus forrásokat is, amelyek a korábbi kutatások figyelmét elkerülték, de fontosak lehetnek a kutatás során. Nem érintjük mindazokat az alapvetően nem hadtörténeti kézikönyveket, életrajzi lexikonokat, illetve általános történeti és genealógiai munkákat, amelyeket említett tanulmányában Hochedlinger részben már számba vett.⁴³

Katonai életrajzi lexikonok

Az Osztrák–Magyar Monarchia katonai hagyományaiban nagy szerepet töltött be a Mária Terézia Katonai-rend. A Rend alapításának centenáriumára Jaromir Hirtenfeld 1850-ig összegyűjtötte és kiadta a Rend történetét, sorra vette tagjait, tehát a bármely fokozatot elnyert tiszteket, akikről változatos hosszúságú életrajzokat közölt,⁴⁴ kiemelve azt a haditettet, amellyel kiérdemelték a Rend valamely fokozatát. Az életrajzok adatai többnyire pontosak, de hiányosak. Természetesen nagyon sok tábornok megtalálható a kötetben.

A bécsi helyi Katonai Akadémia, vagy amint a korban gyakran nevezték, a Kadétház történetét és hallgatóit Johann Svoboda gyűjtötte össze és adta ki 1894-ben.⁴⁵ Nagyon jól használható munka, sok adatot tartalmaz, ám gyakran nem követi végig a teljes életművet. Az egyes szócikkek adatai megbízhatóak, de elég szűkszavúak. Különösen értékesek a családokra, szülőkre, leszármazottakra történő utalások, illetve a szolgálati életutak leírásai.

Az előbbiekhöz nagyon hasonló intézménytörténeti feldolgozást és életrajzi adattárat tartalmazó munkát adott közre Friedrich Gatti 1901-ben a bécsi Mérnöki Akadémiáról.⁴⁶ A jól bevált módszert alkalmazva számba veszi az akadémia hallgatóit, és külön előnye, hogy minden esetben kitér az apa foglalkozására.

⁴³ Hochedlinger, M.: Des Kaisers Generale i. m. 11–25.

⁴⁴ J[aromir] Hirtenfeld: Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder I–IV. Wien 1857.

⁴⁵ Johann Svoboda: Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt und ihre Zöglinge von der Gründung der Anstalt bis auf unsere Tage. Bd. 1–2. Wien 1894. Előzménymunkája: Theodor] Ig[naz] Leitner von Leitentreu: Geschichte der Wiener-Neustädter Militär-Akademie. Erster Theil. Hermannstadt 1852. Zweiter Theil. Kronstadt 1853.

⁴⁶ Friedrich Gatti: Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie. Erster Theil: Geschichte der k. k. Ingenieur- und k. k. Genie-Akademie. 1717–1869. Wien 1901.

Az életrajzok hossza itt is változó, minőségét tekintve azonban az előbbi két munkához viszonyítva kicsit egyenletesebb.

A negyedik intézménytörténeti munka, amely a nem szorosan tisztképzéssel összekapcsolt, de valójában katonai képzést is nyújtó, sok tisztet kibocsátó Magyar Nemes Testőrség állományát dolgozza fel, már a Monarchia megszűnését követően, 1939-ben került kiadásra Hellebronth Kálmán tollából.⁴⁷ A kötet az előbbieken annyival mutat túl, hogy archontológiai szempontból is feldolgozza a Testőrséget, tehát sorra veszi az egyes tisztségek betöltőit, de főként a gárdatisztek életrajzaira helyezi a hangsúlyt. Nagy gondot fordít a személyes adatokra, a család nemességére, viszont a katonai szolgálat leírása gyakran rendkívül hiányos és pontatlan maradt. Ennek ellenére is alpműként használható a mai napig.

Sajátos színfoltot képvisel e csoportban Heinrich Blasek és Franz Rieger munkája a hadsereg műszaki alakulatairól.⁴⁸ A Mérnök-, Árkász- és Aknászkart bemutató munka mellékleteként közli a tisztek listáit az adott karban betöltött szerepekkel együtt. Életrajzokról így ebben az esetben nem beszélhetünk, csupán pályaképekről, de ezek is rendkívül megkönnyítik a nehezen kutatható csapatnevek tisztjeiből kiemelkedő tábornokok vizsgálatát.

Kiadott gyűjtemények, jegyzékek: a Sematizmusok és a „Wrede”

A katonai vezetés 1790-től minden évben egyre gyarapodó tartalommal nyomtatásban is kiadta a hadseregére vonatkozó rangsorokat, az úgynevezett sematizmusokat.⁴⁹ A sematizmusok így elvben elsődleges forrásnak számítanak, azonban korántsem mentesek a pontatlanságoktól, illetve sokáig csak ritkán jelöltek keresztnevet, így a személyeket is néha nehéz beazonosítani. Ráadásul nem tudjuk, hogy az adott éven belül mikori adatokat tükröznek. A Kriegsarchivban megtalálhatóak azok a kolligátumok, amelyek feltehetően alapul szolgáltak a sematizmusok kiadásához. Használatukat azonban mégsem mellőzhetjük, mert néhány esetben fontos adatokat közölnek (például 1790 és 1797 közötti tábornoki halálozások), illetve már az 1800-as években olyannyira kibővült a közölt adatok köre (például ezredek, műszaki alakulatok teljes tisztikara), hogy jól használható kézikönyvekké váltak.

⁴⁷ *Hellebronth Kálmán*: A magyar testőrségek névkönyve. 1760–1918. Bp. É. n. [1939.]

⁴⁸ *Heinrich Blasek – Franz Rieger*: Beiträge zur Geschichte der k. u. k. Genie-Waffe. I./1–2. Wien 1898.

⁴⁹ Oesterreichischer Militär-Almanach für das Jahr 1790–1803. Militär-Almanach Nro. I–XIV. Wien 1790–1803.; Schematismus der Kais. Königl. Armée, für das Jahr 1804–1808. Militär-Almanach Nro. XV–XIX. Wien 1804–1808.; Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armee: für das Jahr 1810–1814. Militär-Almanach Nro. XX–XXIV. Wien 1810–1814.; Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums. Wien 1815.

A kutatás menetében fontos helyet foglal el a tábornok csapatszolgálatának felderítése, aminek elengedhetetlen kelléke Wrede monumentális, sajnos befejezetlenül maradt alkotása,⁵⁰ melyben a hadsereg minden egységének a parancsnoka szerepel, így a csapatszolgálatból tábornokká emelkedett tisztek kivétel nélkül megtalálhatóak benne. Segítségével a szakirodalmi, de különösen a levéltári kutatás sokkal célirányosabban és pontosabban hajtható végre. Wrede egységparancsnoki rovatái így a levéltári kutatás kiváló segédleteiként és adatforrásaiként használhatók. Természetesen a „Wrede”-t hagyományos módon, az egységek pontos azonosítása szempontjából is használjuk.

Ezredtörténetek

A felhasználandó irodalom különleges csoportját alkotják a császári-királyi hadsereg egyes alakulatainak, ezredeinek történetét feldolgozó könyvek tucatjai.⁵¹ A jellemzően a dualizmus korában a csapatszellem erősítésére, illetve az egyes egységek tradícióinak őrzéséhez készült ezredtörténetek többségükben olyan források is hasznosítottak, amelyek jelentős része mára már elveszett. Számunkra kiemelten fontosak azok a munkák, amelyek részletes életrajzokat közölnek az ezred tisztikaráról, különösen az ezredtulajdonosokról és ezredparancsnokokról. Sajnos ez korántsem mondható el minden munkáról, de még ezek nélkül is nagyon hasznosak az ezredtörténetek, mert sok olyan részletet tartalmaznak, melyek máshonnan nehezen megismerhetők.

Az ezredtörténetek számtalan adatot tartalmaznak a tisztek előléptetéséről. Ezek egy része azonban nem pontos, így minden esetben primer források által ellenőrizendő, s csak abban az esetben használható, ha primer forrás nem áll rendelkezésre. Az ezredtörténetekben előforduló számtalan adat hivatkozása rendkívüli mértékben megterhelné az adatbázist, így csak a teljes életrajzokat, valamint azokat a szövegben előforduló előléptetéseket érdemes kiemelni, amelyekre az az egyetlen adat létezik.

Hadjárat-történetek

A tábornokok katonai pályájának vázlatához elengedhetetlen adatforrásként használhatók az egyes háborúk, hadjáratok történetét feldolgozó munkák. Ezek közül ki kell emelnünk a „hivatalos”, *Generalstabswerke* összefoglaló névvel illetett köteteket, amelyek a *Geschichte der Kämpfe Österreichs* folyamnév alatt, uralkodónként és háborúként csoportosítva, *Kriege unter der Regierung des Kaisers...*

⁵⁰ *Alphons Freiherr von Wrede: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. I–V. Bd. Wien 1898–1905.*

⁵¹ A korszakra vonatkozó mintegy bő kétszáz könyv bibliográfiai adatainak sorjázása messze túlfeszítené a tanulmány kereteit.

sorozattal jelölték meg. Sajnos csak a török háborúról,⁵² az 1792-es, 1809-es és az 1813–1814-es évekről⁵³ készült kiadás, s az 1809-es év is csonkán maradt. A háborúkat osztrák szemszögből mutatják be, így nem mentesek némi elfogultságtól, de kiváló hadtörténeti munkák, amelyek hatalmas mennyiségű – részben idegen levéltárakból⁵⁴ származó – forrást hasznosítottak, és szinte a teljes, addig megjelent memoár- és szakirodalmat felhasználták.

A hivatalos köteteken kívül sajnos viszonylag kevés, a tábornoki kar történetének kutatásához igazán jól használható feldolgozás született a francia háborúkról. Az átfogó munkák közül Moriz Edler von Angeli,⁵⁵ Antoine Henri Baron de Jomini⁵⁶ és Adolphe Thiers⁵⁷ kötetei emelhetők ki. Ez a tény rávilágít arra, hogy bármilyen nagy is a francia háborúk történetéről szóló szakirodalom, egy jó, egységes szerkezetű, hadművelési szintű összefoglaló mű fájó hiánya rányomja a bélyegét az ezirányú kutatásokra.

Levéltári források

A tábornokokról szóló levéltári források alapja az úgynevezett *Stabsbücher*.⁵⁸ Ezt a 252 *Protocollumból* és a hozzájuk kapcsolódó 30 *Indexből* álló sorozatot az Udvari Haditanácsnál vezették az összes, nem csapatkötelékben alkalmazott tiszt és tisztviselő fizetésének nyilvántartására 1753 és 1819 között, az adminisztráció teljes átszervezésének 1820-as időpontjáig. Eredetileg az Udvari Haditanács fondjában helyezték el a *Sonderreihe* sorozatban, de az ezredelön a mesterségesen létrehozott *Versorgungsunterlagen* fondfőcsoportba helyezték át. A *Stabsbücherben* található a teljes tábornoki kar mellett a Főszállásmesteri Törzs, a Mérnökkar, az erőd- és térparancsnokságok parancsnokai, az egészségügyi és állategészségügyi vezetés, illetve még több kisebb terület tisztí állománya. A *Protokollumokban* megtalálható a személy adott időintervallumra megállapított fizetése, pótlékai, levonásai, illetve a kifizetések részletes adatai a kasszakönyv bejegyzéseire való hivatkozással.

⁵² Oskar Criste: Kriege unter Josef II. Wien 1904.

⁵³ Kriege unter der Regierung des Kaisers Franz. Krieg gegen die französische Revolution 1792–1797. Bd. I–II. Wien 1905.; Krieg 1809. Bd. I–IV. Wien 1907–1910.; Befreiungskrieg 1813 und 1814. Einzeldarstellungen der entscheidenden Kriegsereignisse. Bd. I–V. Wien 1913.

⁵⁴ Az 1809-es háborúhoz a francia és a badeni levéltárakból származó iratmásolatok és jegyzetek fekszenek a Kriegsarchiv Alte Feldakten fondjában.

⁵⁵ Moriz Edler von Angeli: Erzherzog Carl von Österreich als Feldherr und Heeresorganisator. Bd. I–V. Wien–Leipzig 1896–1897.

⁵⁶ [Antoine Henri Baron de] Jomini: Histoire critique et militaire des guerres de la Revolution. Tome 1–15. Paris 1819–1838.

⁵⁷ Adolphe Thiers: Histoire du Consulat et de l'Empire. Tome 1–20. Paris 1845–1862.

⁵⁸ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien (a továbbiakban: ÖStA KA) Versorgungsunterlagen, Stabsbücher (StbB).

A felületes szemlélésre érdektelennek és repetitívnek tűnő adathalmaz alaposabb átvizsgálást követően az egyik legértékesebb forrássá nemesedik. A *Protokoll*umba az összes, fizetésben részesülő tábornok bekerült, tehát a nyugalmazott és aktív tábornokok is, így a munka a szolgálatot teljesítők elsőrangú forrása. Az uralkodó ugyanis tucatjával fogadta be a francia emigránsokat, akik közül többeket tábornoknak nevezett ki, de valójában többségük nem teljesített szolgálatot, a tábornoki cím egyfajta megtiszteltetés volt, a nyugdíj pedig inkább kegydíjként működött. Hasonló a helyzet az 1814-ben megszűnt Itáliai Királyság több tábornokával is. Kiszűrhetők az ezredesként, címzetes, tiszteletbeli vezérőrnagyként nyugalmazott vagy nyugalmazás után e címet elnyert tábornokok is. Mindezek mellett a *Stabsbücher* tartalmazza az előléptetéseket, a halálozási adatokat, illetve jelzi a szolgálati helyet.

A hadsereg 1820-as adminisztratív reformja eredményeként a nyugdíjat húzó tiszteket egy külön sorozatként vezetett *Protocoll*umban tartották nyilván. Ez a sorozat *Versorgungsunterlagen* fondfőcsoport *Pensionsprotokolle Jüngere Reihe*⁵⁹ nevet viseli. A rangonként laza időrendbe rendezett bejegyzések részletes információt adnak a tábornokok személyi adatairól (születési év, hely, családi állapot, gyermekek), szolgálatukról (rangok, szolgálati helyek több-kevesebb pontossággal), a szolgálat lezárultáról, végül a halálról (időpont, hely). A jegyzőkönyv adatai főként a szolgálatot illetően meglehetősen pontatlanok, így a pályafutás pontos idejét tekintve más források felkutatása is szükséges, ám a szolgálati helyek nagy segítséget jelentenek a mustralisták fellelésében.

Az Udvari Haditanács segédkönyveinek sorába tartozik az *Armee-Schemata* elnevezésű állag.⁶⁰ A rendkívül vegyes képet mutató iratanyagból számunkra a tábornoki, tiszti rangnapokat is tartalmazó rangsorolások (*Rangschema*, *Rangliste*), minősítési anyagok (*Conduite*), a tábornoki halálozások kötetei, a kiadott sematizmusok kiegészítő anyaga, illetve egyéb más, kisebb iratok fontosak. Az *Armee-Schemata* elsődrendű használhatósága abban rejlik, hogy az eredeti, nyilvántartásokhoz, illetve döntésekhez kapcsolódó segédanyagokat tartalmazza.

Szintén a segédkönyvek közé tartozik a *Bestellungen* elnevezésű sorozat,⁶¹ amelynek egyes köteteiben az előléptetésekre vonatkozó adatokat találhatjuk meg. A *Vormerkprotokolle* alsorozat négy kötete tartalmazza az 1770 és 1815 közötti előléptetéseket.

A tábornokok – néhány kivétellel – csapatszolgálatot is teljesítettek. Az 1820-as adminisztratív reformig a hadsereg összes egységét folyamatosan mustrálták,

⁵⁹ ÖStA KA, Pensionsprotokolle der Offiziere, Beamten, Parteien, Witwen und Waisen, Jüngere Reihe (a továbbiakban: PenspRot JR). Ugyanezen név alatt az Ältere Reihe elnevezés alatt az 1820 előtti sorozatban csak az alezredesig bezárólag található meg a nyugalmazott tisztek, mivel az alezredesnél magasabb rangúak nyilvántartására a Stabsbücher szolgált.

⁶⁰ ÖStA KA, Zentralstellen, Wiener Hofkriegsrat, Sonderreihen, Armee-Schemata (a továbbiakban: AS).

⁶¹ ÖStA KA, Zentralstellen, Wiener Hofkriegsrat, Sonderreihen, Bestellungen und Vormerkprotokolle (a továbbiakban: Best).

az 1770-es évekig évente kétszer háború idején is, azt követően évente egyszer, háborúban hadszíntéren harcoló csapatok esetében viszont csak névlistákat eredményező revíziót hajtottak végre. Az ezredek külön állomásozó részeit külön mustrálták, revíziózták, ráadásul 1800 előtt a fennmaradásuk is esetleges, így ez az anyag meglehetősen fragmentált. A mustrák, revíziók, felosztási dokumentumok, havi létszámjelentések, belépési, áthelyezési listák *Musterlisten und Standestabellen* név alatt a *Personalunterlagen* fondfőcsoportba kerültek.⁶²

A mustrák és állománytáblázatok egységenként év szerint rendezettek, és jól használható mutatóval látták el őket. A mutató azonban nem annyira részletes, hogy kitérjen az ezred egyes egységeinek irattípusaira, így különösen az 1790-es évek első felében érheti meglepetés a kutatót, amikor az ezred táborig zászlóaljainak csak a revíziója található a mutatóban mustrával jelzett dobozban, vagy ha egy évszámmal jelzett dobozban több hónap anyaga is hiányzik.

A tábornoki kar kutatása szempontjából a mustralisták és az áthelyezési táblák nagyon fontosak, mivel ezek tartalmazzák a legtöbb adatot a tisztek személyéről, valamint a szolgálati történetükről. A tábornokokról ilyen részletességű iratok nem készültek, a szolgálati adataikat szorosán nem tartották nyilván,⁶³ így az ő esetükben a tábornoki előléptetésükhöz legközelebbi mustralistával vagy áthelyezési táblával egészíthetők ki a pályafutásuk hiányzó adatai. A személyi adatok tekintetében szintén elengedhetetlen a személyi anyag használata, mivel sok tábornok esetében a születési helyre ez az egyetlen forrás áll rendelkezésre. A kutatást nagyban megkönnyíti az *Offizierskartei*⁶⁴ elnevezésű belső segédlet, amely a mustrákban és esetlegesen a havi jelentésekben előforduló tisztek cédulakatalógusaként tartalmazza az illető tiszt nevét, rangját, a mustra évét és az egységet, amelyekben megjelent. Minden hiányossága (pontatlan nevek, olykor nehezen azonosítható rövidítések) ellenére ez a mutató az egyik legnagyobb segítség a kutatás során. Fontos megjegyezni, hogy ez a cédulakatalógus nem tér ki az áthelyezési listákra, holott azok is tartalmazzák a mustrákba felvett adatokat, így egyenértékűnek számítanak. Mivel az áthelyezési listák a havi jelentések mellékleteiként szolgálnak, a *Standestabellen*⁶⁵ sorozatban kell keresnünk őket.

A tábornoki szolgálatot tekintve a leghasznosabb forrás az *Alte Feldakten* fond táborig iratanyaga.⁶⁶ A fősorozatban fekvő táborig iratok között nagyon sok hadrend

⁶² ÖStA KA, Personalunterlagen, Musterlisten und Standestabellen der k. k. Armee (a továbbiakban: MLST).

⁶³ Ez alól kivételt képeznek az ezredtulajdonos tábornokok, aki a mustralistákban szerepelnek, de esetükben az adatokat gyakran nem töltötték ki.

⁶⁴ KA MLST Musterlisten-Kartei für Offiziere (a továbbiakban: Zettelkatalog).

⁶⁵ Ha egy év iratai nem fértek el egy dobozban, akkor külön dobozban Assent/Transferlisten, AL, TL név alatt találhatóak.

⁶⁶ ÖStA KA, Feldakten, Alte Feldakten (a továbbiakban: AFA).

rejlük, elsősorban ezek alapján térképezhető fel a tábornokok szolgálati helye háború idején. A *Dislokationstabellen* sorozat segítségével a tábornokok békebeli, illetve háború idején a hátszói szolgálati viszonyait deríthetjük fel. A *Stand- und Dienstabellen* sorozat jelen esetben sokkal kisebb hangsúlyt kap, de kiegészítőként használható.

A kutatandó iratanyag leginkább összetett részét az Udvari Haditanács iratai jelentik.⁶⁷ A központi katonai igazgatási szerv adta ki az előléptetésekről szóló okiratot, de itt találhatóak a nyugdíjazásokra, áthelyezésekre, beosztásokra vonatkozó parancsok, illetve a tábornokok pályafutásáról szóló legkülönbözőbb iratok. A változatos anyag hatalmas segítség a kutatáshoz, de mérete egyben hátránya is. A tábornokokra annyi hivatkozás található a mutatókban, hogy az összeset ellenőrizni aránytalanul nagy feladatot jelent. Ráadásul, mivel a Haditanács a legkülönfélébb ügyekkel foglalkozott, az iratanyag rendkívül heterogén, a jelentéktelen dolgoktól birodalmat befolyásoló ügyekig bezárólag mindenféle előfordul. Problémát jelent az iratok fennmaradása is, mivel az eredeti iratanyagot erősen selejtezték, csak a *Protocollumok* maradtak meg teljesen, amelyek ugyan tartalmazzák az iratok tartalmi összefoglalóját, de a részletekre általában nem térnek ki. Az Udvari Haditanács iratai ezek alapján leginkább egyfajta „tartalék” állományt jelentenek, ahol sokkal inkább egyes nyitva maradt kérdésekre érdemes keresni a választ, mintsem szisztematikusan feldolgozni az egészet.

A *Kriegsarchiv* állományában több olyan kisebb-nagyobb fond is található még, ahonnan célzott kutatással kiegészítő információk szerezhetők. Sok gondot okoz a hadseregben műszaki vonalon tábornoki rangot elnyert tisztek pályafutása, mivel a Műszaki Kar nem számított önálló egységnek, így a *Musterlisten und Standestabellen* fondban nem találhatóak meg a személyi iratok. A *Mittelbehörden* fondfőcsoport *Geniewesen* fondcsoportjában a *Geniehauptamt* iratanyagában végzett célzott kutatások segíthetnek a műszaki tisztek esetében.⁶⁸ A katonai előmenetel részletei ugyan a *Stabsbücher*ből rekonstruálhatóak, de az 1783 előtti pályafutás, illetve a személyi adatok ezekből hiányoznak.

Szintén kiegészítő jelleggel használhatóak az egyes katonai iskolák anyagai, amelyek a *Militärerziehungs- und Bildungsanstalten* fondfőcsoportban találhatóak. A bécsi helyi Kadétház⁶⁹ és a bécsi Hadmérnöki Iskola⁷⁰ iratai egy-egy fondot alkotnak. A hallgatókon felül az oktatókra vonatkozó iratok is érdekesek lehetnek a kutatás számára.

⁶⁷ ÖStA KA, Zentralstellen, Wiener Hofkriegsrat, Hauptreihe (a továbbiakban: HR); ÖStA KA, Zentralstellen, Wiener Hofkriegsrat, Präsidialreihe (a továbbiakban: Präs).

⁶⁸ ÖStA KA, Mittelbehörden, Geniewesen, Geniehauptamt (a továbbiakban: GHA).

⁶⁹ ÖStA KA, Militärerziehungs- und Bildungsanstalten, Theresianische Militärakademie Wiener Neustadt (a továbbiakban: MilAk Wiener Neustadt).

⁷⁰ ÖStA KA, Militärerziehungs- und Bildungsanstalten, Technische Militärakademie Wien bzw. Mödling (Ingenieurakademie, Genie- und Artillerieakademie) (a továbbiakban: TechnMilAk Wien bzw. Mödling).

A Habsburg Monarchia első katonai kitüntetése a Mária Terézia Katonai Rend kiváló monográfiával rendelkezik, ennek ellenére a Rend iratanyagában számtalan hasznos információ rejtőzik még a katonai elitről. A Rend levéltárában⁷¹ megőrizték a sikeres kandidációkat, de a sikerteleneket is. Ezekben a beadványokban a haditettek mellett a jelölt addigi életpályájához is elsőrendű adatokat találhatunk.

A középszintű, területi igazgatási egységek, a főhadparancsnokságok iratanyagai az utódállamok levéltáraiban fekszenek. Mivel főként a 19. század első évtizedének második felétől jellemző módon a Főhadparancsnokságon keresztül körlevélben adták ki a tábournoki előléptetést, ezekben is hasznos információkat találhatunk. Az egyes főhadparancsnokságok iratait azonban nem könnyű feladat azonosítani a sok utódállam megannyi levéltárában, mivel ezekről nem készült még összefoglaló ismertető.

A kutatás célja

A fenti munkák számos példát szolgáltatnak a katonai elit kutatásához az egyszerű életrajzi lexikontól a korszerű, prozopográfiai vizsgálatokon alapuló társadalomtörténeti elemzésig. A császári-királyi hadsereg 1787 és 1815 közötti tábournoki karára vonatkozó kutatás célját fontos rögzíteni, mert így célzottan lehet kutatni az adatokat úgy, hogy a lehető legtöbb ismeretet szerezzük belőlük.

A kutatás által szeretnénk megismerni a Habsburg Monarchia katonai elitjének társadalmi, nemzetiségi, valamint életkor és katonai képzettség szerinti összetételét, szeretnénk felvázolni az egyes tábornokok szolgálati útját, ezeket elemezve leszűrni annak a tanulságait, vajon a birodalom vezetésének a katonai elit formálásában milyen kimondott és kimondatlan szempontrendszere működött. A Habsburg Monarchia létének letéteményese az uralkodó személyéhez kötődő hadsereg, amely egyben nagyon sokáig az egyetlen, valóban összbiradalmi joggal rendelkező intézmény volt. A pusztán létezésén túl a nagyhatalmi lét, illetve az ehhez szükséges külpolitika mögött mindig ott állt a hadsereg ereje, amely a 18. század folyamán a világ négy legerősebb szárazföldi hadereje egyikének számított. Így korántsem túlzás kijelenteni, hogy a Habsburg Monarchia létének szempontjából kulcsfontosságú kérdésként kell kezelnünk a katonai elit kérdését.

A korszak érdekessége, hogy a francia változások hatására a hadügy is jelentős átalakuláson esett át, a 17–18. századi zsoldoseregek lassan elindultak a nemzeti haderővé válás útján. A folyamat a katonai elitben is nyomon követhető a Habsburg Monarchián kívülről származó tábornokok számának változásával, a katonai elit utánpótlásának vizsgálatával. A francia háborúk korára már nagyrészt területi

⁷¹ ÖStA KA, Belohnungsakten, Archiv des Militär-Maria Theresien-Ordens.

alapúvá váló, az osztrák, cseh és galíciai birodalomrészben korszerű összeírásos hadkiegészítéssel rendelkező, míg a magyar Szent Korona területén, az itáliai és németalföldi területeken rendi kiegészítésű hadseregben a Habsburg Monarchián kívülről származó, jellemzően német birodalmi zsoldosok száma lassan csökkent. Ez a folyamat a tisztí-, illetve tábornoki karban is lejátszódik némi időbeli csúszással, aminek rendkívül fontos következménye a katonai elit identitásának változása, az összbirodalmi és a részbirodalmi (magyar, cseh, osztrák, itáliai, németalföldi stb.) származás arányával együtt. Ennek valódi próbakövét jelentették az 1848–1849-es forradalmi események és a magyar szabadságharc kibontakozása. Mindezeket a folyamatokat szeretnénk megvizsgálni a katonai eliten keresztül.

Kutatásunk másik fontos vonala a tábornokok katonai pályafutásának, teljesítményének vizsgálata. Az egyes életrajzok összeállításánál lényeges szempont az előléptetések, beosztások, csatákban való részvételek, sebesülések tisztázása. A magyar történeti köztudatból a magyar tábornokok kiestek, az egyedüli Alvinczy Józsefen kívül alig-alig található közismert tábornok, vagy a magyar (hungarus) származás nem rögzült a köztudatban, mint Michael Melas, Anton Zach, Joseph Zechenter, Kray Pál vagy éppen Schneller András esetében.

A vizsgálandó adatok pontos meghatározása, ahol szükséges, ott definíciószerű pontos leírása kulcsfontosságú a kutatásban, mivel az adatgyűjtésnek releváns, összehasonlításra alkalmas adatokat kell produkálnia. Ehhez pedig az egységes szempontrendszer megléte elengedhetetlen.

A vizsgálandó adatok

1. Név

a.) A szócikk címe. A tábornok alapvető azonosítására, egyben a szócikk címeként a nevet használjuk. Ez a teljes, rekonstruált névalakot, keresztneveket jelenti, az összes fellelhető vagy geneológiailag igazolt bővítményekkel. Az első tagcsoport a vezetéknev. Amennyiben ez több tagból áll, az általánosan használt aláhúzással jelöljük (például Baillet-Latour). A második tagcsoport a keresztnév. A leggyakrabban használt(ak)at itt is aláhúzás jelöli. A név harmadik csoportja a nemesi előnevet, a negyedik pedig a nemesi, arisztokrata címet jelenti. Ha a címet életében kapta, ennek évszámát zárójelbe téve (például 1779-től gróf) közöljük.

A kiemelt névalak csak a magyar honosságúak esetében lehet magyar nyelvű. A magyarországi nemzetiségek közül a németek (erdélyi szász, cipszer, városi német stb.) esetében csak akkor lehet magyar névalak, ha a tábornok maga is a magyar alakot használta a német helyett. A többi nemzetiség (horvát, szlovák,

szerb, román, ruszin) esetében viszont – egyedi mérlegelés mellett – a német vagy magyar névalakot részesítjük előnyben. Idegen nyelvű kiadás esetén a megjelenés nyelvére kell vonatkoztatni a kiemelt névalak alkalmazását.

Ismert arisztokrata családok esetében a leggyakrabban használt névalakot használjuk (így Esterházy – Eszterházy, Gyulay – Gyulai).

b.) Német nyelvű névalak. Nem német nyelvű szócikk-cím esetén, mivel a nevek főként német nyelvű forrásokban és szakirodalomban fordulnak elő, praktikus okból meg kell adni a rekonstruált név német alakját is.

c.) Névvariánsok. A forrásokban gyakran több alakban fordulnak elő a nevek. Ezek adódhatnak nyelvi okból (például Dunoyer – du Noyer; Gyulay – Giulay), de egyszerű félreértésből, félreértelmezésből (Dévay – De Vay), vagy éppen még nem teljesen rögzült névhasználatból (Gyulay – Gyulai, Esterházy – Eszterházy). Itt össze kell gyűjteni az leggyakrabban előforduló névalakokat, és külön figyelni az esetleges keresztnévvariánsokra is.

Személyes adatok

2. Születési hely, időpont. Amennyiben valamelyik adat nem állapítható meg pontosan, azt egyértelműen jelezni kell. A helyet eredeti, a korban használt névalakkal, szükség esetén több nyelven (például erdélyi szász városok), a születéskori államilakulattal, a mai névalakkal és mai országgal együtt adjuk meg. Jelezni kell, ha az adott település más(ok)ba olvadt. Ha a születési időt mustralista alapján hozzávetőlegesen lehet csak meghatározni, akkor a „körül” kifejezéssel kell élni.

3. Halálzási hely, időpont. Amennyiben harcban vagy harc következtében halt meg a tábornok, a körülményeket itt tüntetjük fel (így: a Marengo mellett 1800. június 14-én szerzett sebesülésébe halt bele.)

4. Halálzás oka. Nem természetes halál esetén fontos és szükséges adat, hogy például: csatateren halt meg, sebesülésébe halt bele, öngyilkos, baleset következtében halt meg stb.

5. Nemzetiség. Lehetőség szerint megállapítjuk, hogy a soknemzetiségű birodalom melyik nemzetiségéhez tartozott, vagy honnan érkezett a császári-királyi hadseregbe.

6. Vallás. Az esetleges változás feltüntetésével.

7. Társadalmi állapot: jobbágy, polgár, nemes, lovag, arisztokrata stb., a változások rögzítésével, a társadalmi mobilitás említésével. Az egyes birodalomrészekben szerzett címek (például magyar nemesség) és azok megszerzésének időpontja.

8. Családja: származás, rövid családtörténet, a szülők alapadatai (születési halálzási hely, időpont évszám szerint), fontos tisztséget betöltő nagyszülők, esetleg

rendkívül fontos távolabbi felmenők, a család kapcsolatai. Különösen a kiterjedt családok esetében lehetőség szerint azonosítva a család ágát, ágazatát.

9. Gyermek, leszármazottak. A gyermekek alapvető személyes adatai, fontos tisztséget betöltő leszármazottak.

A pályafutás adatai

10. Képzettség. A tábornok katonai képzettsége, katonai iskolái. A polgári végzettségre, alap-, illetve középiskolai, ritkán egyetemi tanulmányokra vonatkozó adatok összegyűjtése a rendkívül szerteágazó tábornoki kar esetében egyelőre beláthatatlan, azonban ha elszórt adat fellelhető, itt közöljük.

11. Katonai rangok. A tábornok által betöltött összes katonai rang felsorolása a kinevezés, illetve ettől eltérő esetben a rang napjával.

12. Katonai, civil (diplomáciai, politikai, gazdasági stb.) pályafutás, beosztások. A tábornok által ellátott katonai, illetve egyéb (így diplomáciai, politikai) szolgálatok. A katonai pályafutásnál térünk ki a részvételre az egyes hadjáratokban, valamint a nagyobb csatákban, amennyiben fellelhető, úgy a békebeli szolgálatra, sebesülésekre, fogságba esésre, szabadulásra. Itt részletezzük az idegen hadseregekben vállalt szolgálatot is.

13. Szolgálat vége. Amennyiben a tábornok nem aktív szolgálat teljesítése idejében halt meg, a szolgálat befejezésének körülményeit (például nyugdíjazás, kilépés, kizárás) világítjuk meg.

14. Kitüntetések, rendjelek, címek. A kapott hazai, illetve külföldi kitüntetések, rendjelek, rendi tagságok, címek (például kamarás), esetlegesen a nagyobb megtisztelések kronologikus sorrendben. A katonai kitüntetéseket ki kell említeni.

15. Források. A tábornoki életrajz összeállításához használt források és szakirodalom listája pontos hivatkozásokkal.

A kutatás menete

A vizsgálandó téma és a forrásadottságok belső logikája szükségessé teszi a kutatás menetének pontos rögzítését, amit jól szemléltet az alábbi példa: a vizsgálandó tábornoki kar ezer fölötti száma a vizsgált 27 éves időtartamot jelentősen bővíti, hiszen a legkorábbi születési és a legkésőbbi halálozási időpont között bő másfél évszázad telt el. Alaposan fel kell tehát építeni a kutatást a szakirodalom eddigi eredményeire alapozva, majd célzott primer forráskutatást kell folytatni.

Az első feladat a tábornokok pontos listájának összeállítása. Ezt a munkát Antonio Schmidt-Brentano és Leopold Kudrna látszólag elvégezte. Ennek

ellenére, ha összevetjük kettejük listáját, találunk eltéréseket, még ha ezek első látásra nem is lényegesek. Egy-egy elírt adat, pontatlan névalak vagy tévesen azonosított keresztnév mind-mind hibalehetőséget hordoz magában. A fenti szerzők által használt források hibái is hozzájárulnak a pontatlanságokhoz, mint például Eugen Thurn gróf esetében, ahol a Kudrna által fő forrásként használt Schematismus – tévesen – 1795-ös halálozási évet ír, majd néhány év kihagyás után a nyugalmazott tábornok ismét megjelenik a listában, akit Kudrna új személynévként azonosított. Ki kell szűrni azokat is, akik még éltek ugyan 1788-ban, de már korábban elhagyták a császári-királyi hadsereget. Ezáltal megkapjuk azon tábornokok listáját, akik 1788 és 1815 között éltek és a császári-királyi hadseregben 1815 vége előtt emelkedtek tábornoki rangra.

A következő lépésben meg kell határoznunk azoknak a körét, akik valóban szolgálatot teljesítettek a vizsgált időszakban, tehát ki kell szűrni azokat a címzetes vezérőrnagyokat, akik ezredesként vonultak nyugdíjba, de pályafutásuk elismeréseként vezérőrnagyi rangot kaptak, valójában azonban egyetlen nap tábornoki szolgálatot sem teljesítettek. Hasonló módon kell eljárni azokkal, akiket más hadseregekből vett át az uralkodó nyugalmazott állományba, valójában azonban nem szolgáltak aktívan. Két nagyobb ilyen csoportot lehet kimutatni: a Dumouriez-vel dezertáló franciákat, valamint az Itáliai Királyság hadseregéből átvettek. Rajtuk kívül még néhány francia és itáliai emigráns említhető, illetve néhány olyan tábornok, aki más jellegű szolgálataiért (például udvari nevelő) kapta nyugdíjazásakor a tábornoki címet. Ez a lépés a Stabsbücher adatainak feldolgozását jelenti, mivel a fizetési lista a valós szolgálat alapja. Végül kialakul a vizsgálatba bevonandó tábornokok végleges listája.

A végleges tábornoki listából a következő lépésben a hungarus értelemben vett magyarokat kell megtalálni. A komparativitás szükségével indokolva a születési hely, illetve a származás teljes körű tisztázását az egész tábornoki karra ki kell terjesztenünk, hiszen csak így lehet értelme, hogy a magyarok számarányát vizsgáljuk. A kutatási módszer ez esetben meglehetősen összetett. Első körben Kudrna eredményeinek felhasználásával, azok ellenőrzésével kezdve a rendelkezésre álló szakirodalmat kell felhasználni. Ezt követően azonban már a primer forrásokhoz kell fordulnunk, nevezetesen a mustra- és az áthelyezési listákhoz. Ezekben a születési helyet szinte minden esetben feltüntették. Néhány esetben ebben a rovatban csak annyi szerepel, hogy „*Soldatenkind*”. Ez a nemzetek feletti katonadinasztiák megjelenésének egyértelmű jele. Nyilván nem zárhatjuk ki, hogy a katonadinasztiáknak maradt nemzeti kötődésük is, viszont az eredetük kiderítésére legtöbb esetben találhatunk utalást. Amennyiben ilyen nincsen, kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy egyszerűen katonacsaládról van szó.

Az adatok rögzítésénél ügyelnünk kell arra, hogy a születési hely nem minden esetben jelent valós kapcsolatot a szülőfölddel. Splényi Gábor (1734–1818)⁷² két fia apja szolgálati helyén, Itáliában született, de a magyar arisztokrácia sarjainak bécsi születése is megszokott már a korszakban. Ugyanez igaz lehet Magyarországon szolgáló idegen katonák esetében is. Más a helyzet az indigenákkal, mivel az ő identitásuk változhatott, és változott is az idők folyamán. Jó példák erre a Zala megyében új otthonra lelt Althann grófok, a Felvidéken berendezkedő Mittrowskyak, a Fejér megyében megtelepedő, Luzsinszky-családba benősülő Lambergerek, vagy éppen a Teleki-családba benősülő Wartenslebenek. Nagyon fontos, hogy a magyar identitást korántsem azonosíthatjuk a magyar nemesség rendi nemzeti identitásával, hiszen akkor az ezeken kívül álló, egyébként évszázadok óta Magyarországon lakókat (például a német városi polgárság) ki kellene zárnunk.

A kutatás végső fázisa már csak az azonosított, hungarus értelemben vett magyarokra vonatkozik, és a teljes adatfeltárást öleli magába. A fázis két párhuzamos szál mentén fonódik. Az egyik a katonai iratok és szakirodalom alapján a katonai pályafutásra vonatkozik. Az első feladat, hogy megtaláljuk a tábornoki előléptetés előtti, ahhoz legközelebb eső mustra- vagy áthelyezési listát, lehetőleg már az ezredesi rang idejéből. Ennek segítségével a tábornoki rang elérése előtti teljes katonai pályafutás feltárul. Az esetleges adathiányokat és tisztázatlan vagy kérdéses adatokat korábbi iratokból lehet pótolni. Amennyiben korábbi listát sikerül csak találni, vagy egyáltalán nincs ilyen, akkor a kiegészítő adatokat más, fentebb említett forrásokból kell összeszedni. A tábornoki működés adatai közül az előléptetésekre a *Generalsbuch*, az *Armee-Schemata*, illetve a *Bestellungen* anyagait, a szolgálatra az *Alte Feldakten* és a *Dislokationstabellen* anyagait kell feldolgozni. A másik szál a genealógiai kutatást jelenti, a családtörténeti szakirodalomban kell azonosítani, illetve a magyar társadalom közegében elhelyezni a tábornokokat. Korábbi kutatási tapasztalataink szerint ez meglehetősen nehéz feladat, mivel a régebbi, átfogó genealógiák a katonákat általában pontatlanul jelölik, ha egyáltalán megemlítik, az újabb szakirodalom viszont még korántsem eléggé kiterjedt. Ennek ellenére minden erőfeszítést meg kell tenni, mert különösen lényeges kérdés, hogy a katonai elit mennyire maradt része korábbi társadalmi közegének, mennyire változott az attitűdjük ehhez, hogyan viszonyultak a rendi társadalomhoz, esetlegesen létrejött-e egy sajátos csoportjuk.

⁷² Schmidt-Brentano, A.: Kaiserliche i. m.

Összegzés

A császári-királyi hadsereg tábornoki karának kutatásához az 1787 és 1815 közötti időszakban minden feltétel adott. Vannak rendkívül komoly előzetes munkálatok, hatalmas forrásanyag, jól használható szakirodalom. Minden nehézség ellenére megfelelő kutatási és értékelési módszereket választva a cél elérhető. A várható eredmények a nyilvánvaló hadtörténeti vonatkozásokon túl rendkívül hasznos és értékes társadalomtörténeti ismeretekkel is szolgálnak. A Habsburg Monarchia korának kutatása során nem szabad megfélekedni az összbirodalmi látószög beemeléséről, mivel az egyes nemzeti nézőpontok nem engedik látni azokat a motívációkat, jellegzetességeket, amelyek a birodalom majdnem minden tekintetben nemzetek fölött álló irányító elitjét létrehozták, majd mozgatták. A katonai elit a politikai, adminisztratív és egyházi elitek mellett, ezekkel egybeforvva irányította a Habsburg Monarchia életét. Ebbe az elitbe a 18. század második felében már tömegével kerültek be magyar származásúak, megkerülhetetlen tényezővé váltak a magyar arisztokrata családok, de az alsóbb társadalmi rétegekből felemelkedett, az elitben megragadt vagy abból kiesett személyek, családok is fontos szerepet töltek be az egész Habsburg Monarchia sorsának alakításában.

RESEARCHING HUNGARIAN GENERALS OF THE IMPERIAL-ROYAL ARMY (1787–1815)

by István Nagy-L.

SUMMARY

Together with the preceding four years of the Ottoman war (1787–1791), the period of the French wars (1792–1815) was of crucial importance in the history of the Habsburg Monarchy. Thus, an exploration of the generalship, the army elite, is exceptionally important in any analysis of the development of the empire itself. Moreover, in this period Hungarian participation in this important corps was already significant. Accordingly, the paper examines previous research into the generalship and the results hitherto achieved, enumerates possible international and domestic parallels, analyses the features of the individual pieces of work and the data they use, and assesses the methodological characteristics of the research. Next, the sources and scholarly literature that were relied on are surveyed. The closing section defines the precise aims of the former research, the circle of persons and data that were targeted, and the exact process of the research described in the paper.

